

## BUKET UZUNER'İN "UYUMSUZ DEFNE KAMAN'IN MACERALARI: TOPRAK" ADLI ROMANINDA PSİKOMİTOLOJİK UNSURLAR\*

PSYCHOMITHOLOGICAL ELEMENTS IN BUKET UZUNER'S NOVEL NAMED  
AS "UYUMSUZ DEFNE KAMAN'IN MACERALARI: TOPRAK"

Taylan ABİÇ\*\*

**ÖZ:** Psikomitoloji, mitoloji ve modern psikolojinin verilerini kullanan bir çatı kavramdır. Mitolojik anlatıların psikolojide kullanılmasını ifade eden bu kavram Freud'un Oidipus Kompleksi'ni ortaya koymasıyla hızlanmıştır. Bir mitolojik hikâyeye psikodinamik kuramı ortaya koyan Freud, kendisinden sonra gelen kuramcılara bir yol açmıştır. Sonrasında da pek çok kuramın da mitolojik anlatılardan yararlandığını söylemek mümkündür.

İncelemede, psikomitoloji hakkında bilgi verildi. Bu bilgi sonrasında, Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Toprak" romanında psikomitolojik unsurlar ortaya çıkarılarak psikodinamik kuramın da yardımıyla açıklanmaya çalışıldı. Bu çerçevede, Uzuner'in mitolojik anlatılar ile günümüz insanının yaşamı arasında bağlantı kurduğu tespit edildi. Erlik Han, toprak simgeciliği ve geyik sembolünün özelden birey, genelde toplumu yönlendirdiği, pek çok inanç unsurunun günümüz yaşamında da sürdürüldüğü, roman kişileri üzerinden ortaya konuldu.

**Anahtar Kelimeler:** Buket Uzuner, psikomitoloji, psikodinamik, roman, edebiyat.

**ABSTRACT:** *Psychomythology is a roof concept which uses the data of modern psychology and mythology. This concept expressing the use of mythological narratives in psychology, was accelerated by Freud's presentation of the Oedipus Complex. Freud, who introduced psychodynamic theory with a mythological story, paved the way for subsequent theorists. Later on, it is possible to say that many theories have benefited from mythological narratives too.*

*In the review, information about psychomitology was given. After giving this information, psychomithological elements were revealed in Buket Uzuner's novel named as "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Toprak" and it has been tried to explain with the help of psychodynamic theory. Within this framework, it was identified that Uzuner made a connection between the mythological narratives and the life of today's people. It was put forward with the help of novel characters that Erlik Khan, land symbolics and deer symbol directs both society and individuals generally and individually and it is revealed that many elements of belief continue in today's life.*

**Keywords:** Buket Uzuner, psychomitology, psychodynamics, novel, literature.

\* Bu çalışma, 2-5 Mayıs 2019 tarihlerinde Ardahan Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Mitoloji Sempozyumu"nda sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

\*\* Dr. Öğretim Üyesi - Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Ardahan - [taylanabic82@gmail.com](mailto:taylanabic82@gmail.com)



This article was checked by Turnitin.

## Giriş

Mitler, insanın dünyayı anlamlandırma çabası doğrultusunda kurgulanmış anlatılardır. Dünyaya ve insana ait olanın yanında tanrıların da yer aldığı bu anlatıların temelinde; evrenin temel ilkesinin ne olduğu merakı yatmakla beraber, ruhsal bir varlık olan insanı tanıma çabası da önem arz etmektedir. Ontolojik bir kaygıyla üretilen bu anlatılar, insanlık tarihinin zihinsel ve ruhsal gelişimine de ışık tutan bir projektördür.

Mitoloji, insanın tarih öncesinden günümüze dayanan uzun öyküsüdür. Mitoloji, 'mythos' ve 'logos' sözcüklerinden türetilmiş bir terimdir ve dilimizde 'masal, efsane, söylence' gibi sözcüklerle karşılanmaktadır (Hançerlioğlu, 1999: 266). Bu bağlamda mitoloji; insanın tarih sahnesine çıkmasıyla beraber kendini göstermiş, dünyevî yaşamında ortaya koyduğu olağanüstü ve alt edemediği veya anlamlandıramadığı doğaüstü durumları anlatan kurgusal hikâyelere verilen genel bir adlandırmadır. İnsanın dünya üzerindeki macerasını anlatan mitoloji, pek çok bilim dalını da şu veya bu şekilde etkileyen geniş bir alandır.

İncelemede, psikoloji bilim dalında yeni bir terim haline gelen 'psikomitoloji' hakkında bilgi verilecek ve edebî bir metin olan Buket Uzuner'in romanından alınan örnekler çerçevesinde uygulanabilirliği tartışılacaktır.

### 1. Psikomitoloji Nedir?

Psikomitoloji, mitolojik anlatıların modern psikolojideki vakalarda ilk örnek olarak kullanılması veya mitolojik anlatıların psikodinamik bir yaklaşımla yorumlanması olarak tanımlanabilir. Psikomitoloji, mitolojik anlatıları geçmiş toplumların gerçekleri olarak değerlendirir ve modern toplumların da bu ortak geçmişi bir şekilde yaşam içinde kullandığını savunur. Freud'un psikodinamik yaklaşımı ve mitolojik anlatıları yorumlayışıyla zemini oluşturulan psikomitoloji, insanı öyküleri üzerinden incelemeyi amaçlar. "Psikomitoloji, bilinen anlamıyla mitlerin psikodinamik yorumlanması gibi düşünülse de kavramların yer değiştirmesiyle 'ruhun öykübilimi' / 'varlığın öykübilimi' / 'insanın öykübilimi' şeklinde tanımlanması, alanı insana ait tüm açılımları kapsar hale getirir" (Saydam ve diğerleri, 2018: 44). İnsana ait tüm öyküler, bir tür gerçekliği sunmaktadır. Özellikle dünyanın oluşuna ve tanrılara ait Sokrates öncesi anlatılarda insana ait pek çok unsur görmek mümkündür. Teogoni ve kozmogoniye kurgulayan mitik anlatılarda ve çok tanrılı Yunan inançlarında; tanrılar arasındaki ilişkilerde insanı görmek, insan psikolojisine ait pek çok unsurun tanrılara atfedildiği söylemek mümkündür. Dünyanın farklı coğrafyalarında, farklı topluluklara ait benzer özellikli mitik anlatıların görülmesi, ritüellerin gözlemlenmesi, insanın -daha doğru bir ifadeyle insan psikolojisinin- benzer özellikler taşıdığına bir göstergesidir. Bu bağlamda psikomitoloji; insana ait öyküleri, insanı tarihsel süreç içinde tanımak, anlamlandırmak,

sınıflandırmak için araştırma yapan bir çatı kavram olarak değerlendirilebilir.

Tikel öykülerden yola çıkarak tümelin bilgisini ortaya koymaya çalışan psikomitoloji, tüm insan öykülerinin temelinde yatan genel psikoloji için prensipler ortaya koymaya çalışır. Tümelin bilgisinin tikel öykülerde yattığı, tikelden yola çıkarak tümele ulaşılabileceği düşüncesi psikomitolojik çalışmalarda temel prensip olarak görülmektedir. “Tikel öykülerin her satırında tümel insanlık serüvenine göndermeler saklıdır. Tersine de doğrudur: Tümel (ortak) mitler, hep tekil öykülerin genelleştirilmesidir. Hepsii insanın öyküleridir; salt var-oluşlarıyla ve öyle oluşlarıyla ‘gerçeklik’ kazanmışlardır” (Saydam ve diğerleri, 2018: 21). Bu çerçevede, insanın gerçeğini ortaya koyması, insanı anlatması, insanın yaşam karşısındaki gözlem, tutum, dil, inanç vb. unsurlarını incelemesi bakımından da pek çok disiplinle ilişki halinde olması bakımından önemli bir araştırma kolu olarak değerlendirilebilir.

Mitlerin önemli bir özelliği de kozmosu sağlamasıdır. Bırakılmış ve kaos içindeki insanoğlunun kendi düzenini kurma çabası çerçevesinde üretilen efsane, masal gibi anlatılar, anlamlandırılmayan dünyayı, dünya içindeki kompleks yaşamı bir dereceye kadar basitleştirme, anlamlı kılma çabasından başka bir şey değildir. Mitler; ‘arkhe nedir?’, ‘Dünya nasıl yaratıldı?’, ‘İnsanoğlunun dünyada olma sebebi nedir? Öte dünya var mıdır? ‘Tanrı var mıdır?’ gibi pek çok soruya verilen yanıtlar olarak da yorumlanabilir. “Mitolojinin eksenini, kaostan kozmosa, varoluşa düzen getirme çabası kapsamında, insanın ve insanlığın varoluş içindeki yerinin belirlenmesidir” (Saydam ve diğerleri, 2018: 16). Saydam’ın söyledikleri de göz önüne alınarak genel ifadeyle mitlerin, insanın öyküleri olduğu ve insanın kompleks bir yapı olan dünyayı tanımak, bu kompleks yapıyı deşifre etmek, anlamlandırmak için bir araç görevi üstlendiği söylenebilir.

Psikomitolojik araştırmaların bir bakıma öncüsü olan Sigmund Freud’dur. Freud’un *Oidipus Kompleksi* adını verdiği ve psikanalitik kuramının da temelini oluşturan bu kompleks, Sophokles’in *Kral Oidipus* hikâyesi çerçevesinde oluşturulmuştur. Freud’a göre *Kral Oidipus* hikâyesi, erkek çocuklarının anneye duyduğu cinsel eğilimi gösteren bir hikâye olarak değerlendirilir. Babanın çocukla anne arasındaki ilişkide bir engel olarak görülmesi ve babanın bu ilişkiyi cezalandıracağı ile ilgili psikik bir karmaşayı ifade eden hikâye, modern psikolojiye uygulanarak psikanalitik kuramın temelini teşkil etmiştir (Saydam ve diğerleri, 2018: 66-68).

Mitik anlatıların psikanalitik çözümlenmelerle psikomitolojiye veri sunmaktadır. Bununla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Özellikle Yunan mitleri günümüzde de pek çok psikiyatrik durumun ilk örneği olarak görülmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: “Adonis Kompleksi, Andromeda Kompleksi, Aşil Sendromu, Daphne Sendromu, Elektra Kompleksi, Eros Miti, Golem Miti vb.” pek çok mitik anlatı aynı zamanda psikoloji literatürüne de

girmiştir. Örneğin Daphne, kendisini kraliçe Gaia'ya adadığı için erkeklerden uzak durmaktadır –Hristiyan rahibelerini hatırlatır-, fakat Apollon tarafından beğenilmektedir. Peşinden koşan estetik ve güzel sanatlar tanrısı Apollon'dan kurtulmak için babası Pinios'tan yardım ister ve sonsuza dek bir defne ağacına dönüştürülür. Apollon da defne ağacının yapraklarını taç yaparak başına takar ve defne ağacını kutsallaştırır. Bu mit, psikolojideki frijitlik için kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle frijitliğin ilk örneği olarak psikomitolojinin terimleri arasına girmiştir (Gürel ve Muter, 2007: 543). Mitler, insanın hikâyesidir ve insanın tarih içindeki kültürel gerçekliğini sunar. Bu anlatılar, tarih içinde her türlü değişim ve gelişimi insanın gözüyle sunar ve bu oranda belirli oranda gerçektir. Aynı zamanda, insana ait olduğu oranda psikolojinin de gerçekliğini verir.

## **2. Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Toprak" Romanında Psikomitolojik Unsurlar**

Buket Uzuner'in *Toprak* adlı romanı, dört unsur üzerinden oluşturulmuş seri romanların ikincisidir. *Su* romanından sonra gelen *Toprak*, okuru mitolojik kaynaklara götüren bir roman olmanın yanında eski Türk kültürünün renkliliğini okura tattıran bir özelliğe sahiptir. Klasik polisiye romanlarının dışında kalan romanda, macera ve mitoloji homojenleştirilmiş ve postmodern anlatı teknikleriyle inşa edilmiştir.

Toprak, dünya mitolojisinde pek çok ortak özellikle –doğurganlık, saflık, bereket, yeniden doğma vs- karşımıza çıkar. Romanda da bu özelliklerden birkaçını görmek mümkündür. Özellikle mekân olarak seçilen Çorum ili ve çevresi, eski Hitit uygarlığının merkezi olması bakımından önemlidir. Tarım toplumu olan Hititlerin gerek arkeolojik gerekse mitolojik açıdan zengin bir kaynak olması ve burada *toprakın* uygarlığın temel gücünü temsil etmesi, mekân yaratımında önem arz etmektedir. Peki romanda toprak nasıl ele alınır? Hitit, Türk ve Yunan mitleri romanda nasıl psikomitolojik olarak kullanılır? Mitik semboller roman kurgusu içinde nasıl eritilir ve homojen bir yapıya dönüştürülür? İncelemenin temelini oluşturan bu sorular, romandaki psikomitolojik unsurların açıklanmasında bize kolaylık sağlayacak temel problemlerdir. İnceleme, bu sorular çerçevesinde derinlik kazanacaktır.

Buket Uzuner, romanında metinlerarası ilişki çerçevesinde pek çok mitolojik hikâyeyi kullanır. Bu mitolojik hikâyeleri bireylerin içinde buldukları psişik durumu ifade etmek için bir araç olarak kullanmasının yanında roman kişilerine verilen adlar üzerinden de roman kişinin yaşam tarzı, ruhsal durumu, mizacı vb. ile ilgili bağdaştırmalar yapar. Bu mitolojik hikâyeler, kişi adlandırmaları, semboller yardımıyla roman kişilerinin psişik durumları güçlendirilir.

İncelemeye derinlik kazandırmak için alt başlıklar ile bir sınıflandırmaya gitmek doğru olacaktır.

## 2.1. Mitolojik Bir Tanrı Olarak Erlik Han ve Karakuru Düş Görme ve Orpheus Mitine Gönderme

Erlik Han, Türk mitolojisinde ölümü temsil eden bir ruh olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde Hades ve Romalılarda Plüton'a denk düşmektedir. Romanda bir kâbus ile verilen Erlik Han'ın yanına çekilme, onunla konuşma ve dünyaya geri dönüş sahnesi psikanalitik çerçevede yorumlanmaya açık bir durumdur. Roman kişilerinden Kemal'in içinde bulunduğu durum ve bir kitapta okudukları karşısında aşırı kaygıya kapılması ve gerçek ile hayal arasında gördüğü düş, gerçek hayatta mücadeleyi olmayan Kemal'in bilinçaltındaki mücadelesini simgeler (Uzuner, 2015: 377-385)

Romanda, başkişiden sonra psişik değişimleriyle ön planda olan kişisi olan rehber Kemal Yörüklü'nün oğlu Karaca'nın tarihi eser kaçakçıları tarafından kaçırılması sonrasında yaşadığı büyük kaygı, bir karabasan ile - mitolojik bir sahneyle- anlatılır. Bu sahnede; her yerin karanlık olması, yer altından çıkan kökler tarafından yerin dibine çekilmesi, Türk mitolojisinde yer altının ve ölümün sembolü Erlik Han'ın huzuruna çıkarılması, Erlik Han ile sohbet etmesi ve tekrar yeryüzüne gönderilmesiyle sonlanan bu karabasan (düş, karakuru düş, kabus) psikomitolojik niteliktedir. Erlik Han, Türk mitolojisinde *şeytana* denk düşen *kötü ruhtur*. Fakat romanda, Erlik Han'ın roman kişisi Kemal'e yardımcı olduğu görülmektedir. Bu durum, farklı mitik anlatılardan kaynaklıdır. Çünkü Erlik başta Bayülgen'in yardımcısı olan insanoğludur ve daha sonra kötü ruh olarak değişmiştir (Ögel, 2014: 453). Kemal'in Erlik Han'ı düşünde görmeden önceki ruh hali bizi psikanalitik bir mecraya yönlendirmektedir. Kemal, geleneksel bir ailenin en küçük üyesiye kendini gerçekleştirmek için babasının despotluğuna başkaldırmış ve Ankara'ya okumaya gitmiş, orada kendine benzeyen bir kadınla evlenmiş ve Çorum'a geri dönmüştür. Çiftin Karaca adını koydukları oğlu olurken anne hayatını kaybetmiş ve Kemal dünyalık her şeyden vazgeçerek bunalımlı bir evreye girmiştir. Kendisine kurban kimliği biçen Kemal, romanda hem eczacı hem bir Kam olan Umay Bayülgen tarafından iyileştirilmiştir. Fakat oğlu Karaca'nın tarihi eser kaçakçıları tarafından kaçırılması ve onun yaşayıp yaşamadığına dair kaygı Kemal'i yeniden geçmişine götürmüş ve kendine biçtiği kurban kimliğini tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. İçinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulma arzusuyla beraber gelişen derin uyku hali onu bilinçaltında gerçekleşecek bir yaşam mücadelesine itmiştir. Kemal, uyumadan önce okuduğu gizemli kitabın ve Umay Bayülgen'in anlattı hikâyelerin de etkisiyle rüyasında Erlik Han'ı görecektir ve ondan kendisini ve çevresini korumak için *Yada* taşıyı alacaktır. Türk mitolojisinde önemli bir sembol olan bu taş, Kemal'in kaybettiği gücü ona yeniden verecek ve içinde bulunduğu psişik çöküntüyü iyileştirecektir. Kolektif bilinçdışına ait olan mitik hikâye rüya içinde açığa çıkacak ve Kemal'in hayatındaki bir olumsuz eşiği daha aşmasına yardımcı olacaktır.

Gerçek yaşamda mücadele edilemeyen zorluklar rüyada aşılmaktadır. Freud, “Her düste, dürtücü bir istek gerçekleşmiş gibi görünmelidir. Oysa psişizm uyku sırasında gerçekten yüz çevirmişe benzediğinden, ilkel mekânizmaya doğru bir geri gitme doğduğundan, bu isteklerin gerçekleşmesinin var olan bir olgu tarzında, hayali bir duygu halinde yaşanmış olduğu sonucunu çıkarır. Bu aynı geri gitme nedeniyle fikirler, uyku süresince görsel tasvirler haline düşmüşlerdir; gizli düşünceler böylece biçimlenmiş ve renklenmiş bulunurlar.” (Freud, 2002, s. 35-36) der. Bu çerçevede, Kemal’in gerçek hayatta mücadele edememesi, içe kapanık dünyasından çıkış yolu bulamaması ve aşırı endişe hali böyle bir rüyanın ortaya çıkmasına neden olmuş, bu rüya ile beraber bir iç sorgulama başlamış ve eşik aşmıştır.

Oğlunun ölü ya da diri olduğunu bilmeyen Kemal’in karabasan içindeki yolculuğu yeniden dirilmenin, tazelenmenin, hayata tutunma gayretinin bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Gerek balinanın karnı alegorisi gerekse bir tapınağa ya da bir mağaraya giriş aynı sonuca vardır bizi. “İçeri girdikten sonra zamanda ölmüş olduğu ve Dünya rahmine, Dünya Göbeğine, Dünyasal Cennete döndüğü söylenebilir. Herhangi birinin tapınak muhafızlarının yanından yürüyüp geçebileceği gerçeği onların önemini azaltmaz, çünkü davetsiz misafir mabedi geçme yeteneğinden yoksunsa, zaten dışarıda kalmıştır. Bir tanrıyı anlayamayan kişi onu şeytan olarak görür ve yaklaşımdan korunmuş olur. Öyleyse, alegorik olarak bir tapınağa giriş ve balinanın dişleri arasından kahramanın dalışı, her ikisi de resim dilinde yaşamı merkeze alma, yaşamı yenileme eylemini belirten aynı maceralardır (Campbell, 2000: 110). Kemal’in eşiği geçişi erginlenmeyle sonuçlanır. *Yada* taşını Erlik Han’dan alması ve yeryüzüne dönmesi, kahramanın zorlukların üstesinden gelmek için psişik olarak güçlendiğini, mücadeleye hazır olduğunu gösterir ki rüya bittikten sonra romanda da oğlunu bulmak için ölüm pahasına bir mücadelenin içine girdiği görülür. Bu bağlamda, Kemal’in rüyasında gördüğü Erlik Han mitini roman kahramanlarının psişik durumunu olumlayan bir anlatı haline geldiğini, mitik bir anlatının insan psikolojisine etki ettiğini söylemek mümkündür. Mitoloji ve psikolojinin birleştirilmesi bize psikomitolojik bir yapı sunar.

## 2.2. Toprak ve Mitoloji

Toprak, varoluş mitlerinde en önemli unsurlardan birisidir. Hesiodos, Theogonia adlı destanında Gaia’nın Khaos’tan çıkararak kozmosu nasıl inşa ettiğini anlatır. Burada Gaia’nın toprak olduğu ve doğurgan bir ana olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Tıpkı Homeros’un destanında olduğu gibi pek çok dinsel mitte veya yaratılış destanında, insanın da topraktan yaratıldığı görülmektedir. İnsan yaratılışındaki ortak algı, bizi toprağa götürmektedir.

Mitler, büyük oranda ilkel dinlerin meydana çıkışında önemli bir araç olarak görülür. Bu tür ilkel mitlerin genellikle tanrılar, evren, tanrılar ve insanların nasıl ortaya çıktığıyla ilgili olduğu ve bu anlatılarda toprağın kimi zaman birinci kimi zaman ikinci sırayı aldığı gözlemlenebilir. Örneğin;

“...Gılgamış destanında belirtildiğine göre Tanrı Aruru, Enkidu’yu topraktan yaratmıştır. Sümer mitolojisinde krallıkların ve uygarlıklarının kaderini elinde tutan Marduk, Kingu’nun kanıyla yoğurup elde ettiği balçıktan ilk insanı yaratmıştır. Mısır mitolojisinde var olan her şeyin kaynağı Khnemu, ilk insanı çamurdan, çömlekçi tezgahında elleri ile şekil vererek yaratmıştır. Zerdüştlüğün kutsal metni Avesta’da belirtildiğine göre Ahura Mazda ilk insan Goyamart’ı yarattı. Daha sonra Goyamart kötülük tanrısı Ehriman’a boyun eğdi ve vücudunda metaller oluşmaya başladı. Ve altın uzunca bir süre toprak içinde kaldıktan sonra Ahura Mazda, Mashya ve Mashyanak’ı, diğer bir ifadeyle Adem ve Havva’yı yarattı.” (Aça, 2018: 27). Bu örnekler pek çok yaratılış mitinde benzerlikler taşımaktadır. Toprak, insanlığın ortak geçmişinde, dünyanın ve insanın yaratımıyla ilgili pek çok anlatıda önemli bir unsur olarak gösterilebilir.

Roman, Çorum ve çevresinde geçmektedir. Hitit medeniyetinin merkezi olarak kabul edilen bölgede; sanat tarihi, tarihi eser, antropoloji gibi unsurların bolca geçtiği anlatıda, ortak bir insanlık tarihi kurulmaya çalışılmıştır. Toprağın; bereket, doğurgan ve koruyan olduğu fikri güçlendirilmiştir. Toprağın birleştirici bir güç olduğu, bireylerden topluma, geçmişten günümüze, kültürler arası bir köprü olduğu bilinci, romanın geneline hakimdir. “Dün gece dolunayda binlerce yıllık bir kaya tapınağına gittik. İnsanların ilk ibadethanelerinden birine... Göklere, Bayülgen’e, toprağa, *Erlık Han’a*, dünyaya, Umay Ene’ye şükran sundukları bir yer... Onlar Bayülgen’e Teşup, Umay’a Hepat, Güneş’e Arinna, Erlık’e de Nergel diyorlarmış... Kutsalların adı değişiyor, ama insanın kendisi aynı anneanne. İnsan hiç değişmiyor...” (Uzuner, 2015: 399). Alıntıda “İnsan hiç değişmiyor” ifadesi dikkat çekicidir. İnsanoğlu, tarih boyunca dünyayla ve yaşamla ilgili benzer sorular sormuş; bu sorulara pek çok benzer cevaplar vermiştir. Bu durumu, kolektif bilinç dışı olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı zamanda insanın değişmemesi de psikolojik bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Genelde ortak bir hafıza, özelde ise insana ait duygular vardır ki bunlar da ortaktır. Toparlayıcı bir ifadeyle toprak, hem doğumu hem de ölümü ifade eden bir semboldür. Romanın genelinde de yaşam-ölüm antinomisi ve insanlığın ortak hafızasını muhafaza eden bir depo olarak değerlendirilmiştir.

### 2.3. Geyik Sembolünün Toprak Romanındaki Yansımaları

Geyik, özellikle Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Türklerin kutsiyet yükledikleri geyik –özellikle dişi beyaz geyik- bir ilahe yahut ruh olarak da görünmektedir. Aynı zamanda, iyilik getiren, haber getiren, ulak gibi sembolik bir anlama da sahiptir. Orta Asya ve özellikle Sibiryaya ve çevresinde yaşayan Türklere ait mit ve ritlerin de vazgeçilmez bir sembolü olarak görülmektedir (Ögel, 2014: 619-620).

Romanın ana düğümünden sonuca kadar görünen geyik, sık sık mitolojideki sembolik değeri hatırlatılarak verilmektedir. Geyikli Baba efsanesi ve çeşitli mitolojilerdeki ve özellikle Şamanizm bağlantılı olarak

yüklenen ulak sembolü dikkat çekmektedir. Başkışının anneanesi olan bilge Umay Bayülgen'in bir kam olarak geyikle iletişime geçmesi ve gelecekle ilgili kehanetlerde bulunması eski Türk inancına bağlı olarak romanda üstünde durulan ve kurgunun temelini oluşturan bir unsur olarak kullanılmıştır.

Psikomitoloji, mitolojik anlatıların modern psikolojide sembolik olarak kullanılmasıdır gibi bir tanımdan yola çıkarak geyikle ilgili şunları dile getirebiliriz; roman kurgusu polisiye bir gizem üzerine kurulu olduğundan, gizemi çözecek bir ipucu veya kehanet gerekmektedir. Bu altyapıyı mitolojik kaynaklara gönderme yaparak daha kompleks bir kurgu yaratan yazar, geyik ve geyikle ilgili anlatıların gücünden yararlanmışır. Roman içinde de çeşitli kişiler üzerinden verilen geyik efsaneleri, roman kişileri üzerinde psikolojik bir etki yaratmış ve onları yönlendirmiştir. Geyiğin davranışlarına göre kehanette bulunan kam Umay ana kişisiyle yazar Uzuner, romanın kurgusunu da bu çerçevede yönlendirmiştir. "Kadim kamanlık geleneğimizde, biz fanilerin nefes alıp verdiği bu bölgeye 'orta dünya' denir. 'Orta dünya'daki her can, başka bir cana yardım için gelmiştir hayata. Mesela sen vali bey oğlum, gönlüne çocukken ekilen iyilik tohumuyla kim bilir şimdiye kadar ne çok cana iyilik ettin, ne canlara dokunup, bükülen boyunları değiştirdin... Yine mesela, bir yılan hayatı boyunca tarlalardaki ürüne zararlı fareleri yiyerek çiftçilere, sana, bana, çocuklarımıza iyilik eder. Yılanın sayısı farenin kökünü kurutacak kadar arttığında, bu defa baykuşla şahin, bir de tilki çiftçilere ve toprağa iyilik etmeye başlar Mesela arılar olmasa meyveler olmaz, ağaç kalmaz. İşte şimdi bu geyik de öyle..." (Uzuner, 2015: 248-249). Anlatıcı, geyik sembolünden yola çıkarak ekolojik döngüye dikkat çekmekte, eski Türk inançlarında canlıların her birinin bir görevi olduğunu ifade ederek bir eko eleştiri de yapmaktadır. Bir başka ifadeyle romanın ana düşüncesine bizi yönlendirmektedir. Tıpkı 'Yada taşı' gibi 'geyik' de kişilerin olumsuz psişik hallerini olumlamıştır. Mitik anlatıların, ritlerin, roman içinde yaşatılması, eski Türk inanç sisteminin izlerinin günümüzde de görüldüğü gerçeğini kurmaca çerçevesinde okura sunmaktadır. Anadolu Türklerinin günlük yaşamında yer alan pek çok eski inanç ritleri, doğum, ölüm, düğün gibi geçiş dönemi unsurlarının hala daha insanlar tarafından yaşatıldığını hatırlayarak mitik anlatıların ve buna bağlı ritlerin sürdürüldüğünü ve insanların inanç dünyasında veya psişik evreninde derin izler sakladığını söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda, geyik veya benzeri sembollerin, insanın geçmişten günümüze değin, görünenin ötesini bilme, ölümü öteleme, yaşamı sürekli kılma gibi arzuları doyurduğunu, pek çok mit ve ritin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. İnsan, mitik anlatılarla geçmişten günümüze evreni anlamlandırmaya çalışmış, anlamlandıramadığı yerde hayal gücüne başvurmuştur. Mitik anlatılardaki yaratılış efsanelerini bir kenara bıraktığımızda, mitlerin yaratılış sonrası kaosu kozmoza evirmek için mitik tanrılara insanî özellikler yüklemek ve temelde insanın yaşam içindeki düzensizliğini düzene erdirmek için bir araç olduğunu ifade edebiliriz.



## Sonuç

Buket Uzuner, romanında pek çok mitolojik unsuru harmanlamış ve bu mitolojik unsurları günümüze taşımıştır. Romanda mitlerin günümüze aktarımında genellikle psikolojik unsurlar göz önünde bulundurularak roman kişileri üzerinde bir etki sağlanmıştır. Mitik anlatıların insan psikolojisi üzerindeki etkileri, kolektif bilginin belirli bir zamana bağlı kalmadan açığa çıkması, psikoloji ile mit arasındaki yaratım sorunsalı, roman içinde karakterler üzerinde üstü kapalı bir şekilde yorumlanmıştır.

İncelemede; bütün mitik unsurlara değinmemekle beraber, özellikle dikkat çeken toprak, geyik, Erlik Han gibi mitik sembollere yer verildi. Bu mitik anlatı araçlarının insan psikolojisi üzerindeki etkileri arasında bağlantı kuruldu. Buket Uzuner'in kurmaca bir ürün olan anlatısında ve anlatısındaki kişilerin yaratımında mitik anlatıların bilinçli bir şekilde yeniden yorumlandığı, mitler ile psikoloji arasında önemli bir bağ kurduğu tespit edildi.

## KAYNAKÇA

- AÇA, Mustafa (2018). "Dünya Mitolojilerinde Toprak Simgeciliği". *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s. 23-25.
- CAMPBELL, Joseph (2000). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev.: Sabri Gürses), İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- FREUD, Sigmund (2002). *Psikanaliz Üzerine*. (Çev.: A. Avni Öneş), İstanbul: Say Yayınları.
- GÜREL, Emet - MUTER, Canan (2007). "Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), s. 537-559.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÖGEL, Bahaeddin (2014). *Türk Mitolojisi*. C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SAYDAM, Bilgin M. - KIZILTAN, Hakan (2018). *Piskomitoloji*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Uzuner, Buket (2015). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Toprak*. İstanbul: Everest Yayınları.